

अर्थ

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

सहसंपादक—श्री. वा. काळे

वर्ष ११

पुणे, बुधवार तारीख २२ ऑगस्ट, १९४५

अंक ३४

— : साठे बिस्किटे : —

ऑरेंज व श्रूसबरी

आतां स्थानिक ग्राहकांस अल्प प्रमाणांत मिळूं लागलीं. युद्धसमाप्ती झाली असल्याकारणानें परगांवचे ग्राहकांसहि हळू हळू मिळूं शकतील.

—साठे बिस्किट कं., पुणे २

तयार कपड्यांचे
व्यापारी

महिंद्रकर ब्रदर्स

गिरगांव, मुंबई नं. ४
व बुधवार चौक, पुणे.

EVERYTHING IN RUBBER GOODS

- Hospital Requirements ● Cab Tyres
- Mechanical Rubber Goods ● Rubber Gloves
- Rubber Rollers for Textile Mills
- Ebonite Sheets & Rods etc.

The Western India Manufacturers' Agency, Ltd.,
Sir Vithaldas Chambers, 16 Apollo Street, Fort, Bombay
Tel. 32408] [Telegrams : "Artileather"

दि व्हल्कन इन्शुअरन्स कं. लि.

—पुणे शाखा—

१७९, कर्वे विल्डिंग, लक्ष्मी रोड.

आग, मोटार, अपघात व वर्कमेन्स कॉम्पेन्सेशन ह्यांचे विमे स्वीकारणारी प्रमुख स्वदेशी कंपनी.

एजन्सी व इतर माहितीसाठी चौकशी करा :

ब्रँच सेक्रेटरी.

न्यू इंडिया इंडस्ट्रीज लि.

(Approved Re-treaders and Approved Contractors)

२६ लॅमिंग्टन नॉर्थ, मुंबई ११.

महाराष्ट्रांतिल रबराचा प्रमुख कारखाना

★ गिरणीचे रोलर्स

★ रबरी हातमोजे

★ छापखान्यांचे रोलर्स

★ रीमोल्ड टायर्स

★ रबरी वॉशर्स

★ सॉलिड व्हील्स

व इतर रबरी माल तयार होतो.

पु. ग. मराठे

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

विविध माहिती

बँक ऑफ इंग्लंड

बँक ऑफ इंग्लंडवर सरकारी मालकी प्रस्थापित करण्याचे ब्रिटिश सरकारने ठरविले आहे. त्याप्रमाणे कायद्याची व्यवस्था झाली, म्हणजे मार्गदारांचे सर्व काम सरकारच विकत घेईल व प्रमुख अधिकार्यांची नेमणूक तेंच करील. आज त्या बँकेचे भांडवल १,४५,५३,००० पौंड आहे. बँकेची व्यवस्था कोर्ट ऑफ डायरेक्टर्स पहलें. ह्या कोर्टाची सभा प्रत्येक आठवड्यांत एकदां तरी व्हावी लागते. बँक ऑफ इंग्लंड ही जगातील पहिली जॉईंट स्टॉक बँक होय. बँकेने गेली २३ वर्षे दरसाल १२% डिविडंड दिलेले आहे. बँकेच्या १०० पौंडांच्या स्टॉकची बाजार-भावने किंमत ३७१ पौंड आहे.

अमेरिकेतील कामगारांवरील नियंत्रणे रद्द

अमेरिकेतील कामगारांवरील युद्धजन्य सर्व नियंत्रणे आतां दूर करण्यांत आली आहेत. त्यांनीं कोणतेहि काम सोडावे व कोणतेहि काम घरावे. कारखानदारांनीं लोक नेमतांना अगर काढतांना सरकारकडे परवानगी मागण्याचे प्रयोजन नाही.

अमेरिकेची संघ-उसनवार मदत थांबणार

अमेरिकेनें आजवर १२५ अब्ज रुपये किंमतीचा माल संयुक्त राष्ट्रांस संघ-उसनवार पद्धतीनें पुरविला. ही योजना आतां बंद करण्यांत येणार असल्याबद्दलची सूचना संयुक्त राष्ट्रांस आज-उद्यां इतक्यांत मिळेल. नेदरलंड, बेल्जम, फ्रान्स, ग्रेट ब्रिटन, रशिया व चीन ह्या देशांवरच मुख्यतः ह्या गोष्टीचा परिणाम होईल.

अॅटॉमिक बाँबसाठी ७५ कोटि रुपयांची चांदी

अॅटॉमिक बाँबच्या उत्पादनासाठी अमेरिकेचीं सुमारे ७५ कोटि रुपये किंमतीची चांदी उपयोगांत आली.

लाहोरमधील रहाणी सर्वांत अधिक सर्चांची

पंजाब बोर्ड ऑफ एकोनॉमिक इन्क्वायरीनें हिंदुस्थानांतील वेगवेगळ्या शहरांतील रहाणीच्या सर्चांचे आंकडे गोळा केले तेव्हां सर्व शहरांत लाहोर हे शहर युद्धापूर्वीप्रमाणे. आतांही रहाणीस सर्वांत सर्चांचे असल्याचे आढळून आले.

परराष्ट्रीय आयात वाढली.

हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय बिनसरकारी व्यापाराचे आंकडे प्रसिद्ध झाले आहेत, त्यांवरून असे दिसते की, १९४४-४५ साली पूर्वीच्या वर्षाच्या माननें आयात वाढली, परंतु त्या प्रमाणांत निर्गत मात्र वाढली नाही. ह्यामुळे ह्या देशाचे निवळ परराष्ट्रीय येणे पुष्कळच घटले.

नाण्यांसाठी १२३ कोटि तोळे चांदी

१९४३-४४ साली १२३ कोटि तोळे चांदी नाणी पाडण्यासाठी हिंदी टाकसाळींत वापरण्यांत आली.

"एकोनॉमिस्ट" पत्राची विचारसरणी

पॅलेस्टाइनमध्ये ज्यू-अरब आणि हिंदुस्थानमध्ये मुस्लिम-हिंदू अशा परस्पर-विरुद्ध मागण्या पुढे येत असल्याने त्यांचेपैकी एका बाजूस पाठिंबा देऊन राजकीय प्रगतीची गाडी पुढे ढकलण्यास सहाय्य करणे ब्रिटिश राष्ट्रास अवघड झाले आहे अशा जुन्या युक्तिवादास "एकोनॉमिस्ट" हे इंग्लंडमधील वजनदार वृत्तपत्र चिकटून राहू पहात आहे. हिंदुस्थानांतील अलीकडच्या घडामोडींचा कोणताच विशेष परिणाम त्या पत्राच्या धोरणावर झालेला दिसत नाही. कांहीं परिणाम झाला असेल तर तो ते धोरण दृढ करण्यांतच झालेला आहे.

तु
म
च्या
पै
शा
चा

यो
ग्य
मो
ब
द
ला

व्ही.पी. बेडेकर
आणि सन्स लि.
मुंबई.
मसाल्याचे
व्यापारी
पुणे एजंटः—
द. ना. हेजीब

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

सुंदर व रसिक स्त्रियांची निवड

आशा

सौंदर्य साधनें

विक्रीसंघटनेचा व्याप
पेशावर ते मद्रा व केद्रा ते
कलकत्त्यापर्यंत पसरला आहे.

(स्वतःचे डेपो : मुंबई-गोवा-बंगलोर-दिल्ली)

वरील माल तयार करणाऱ्या महाराष्ट्रीय शास्त्रज्ञांचा कारखाना

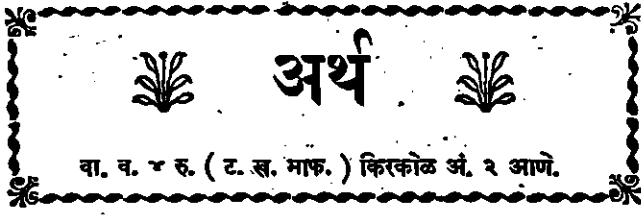
दि आयडिअल इन्स्टिट्यूट

४५, प्रिसेस स्ट्रीट, मुंबई २.

—कारखान्याच्या बाढीसाठी देवी घेणे आहेत.—

नोगी आणि कं. मुंबई ४

वा. व. र. (ट. स. माफ.) किरकोळ अं. २ आणि.

हिंदी चलनविस्ताराचे पृथक्करण

पैशाच्या पुरवठ्यांत वाढ

हिंदी रिझर्व्ह बँकेचा "करन्सी आणि फिर्नेन्स" वरील १९४४-४५ चा अहवाल नुकताच प्रसिद्ध झाला. त्यांत नेहमी-प्रमाणे गेल्या वर्षातील आर्थिक घडामोडींचा परामर्ष घेण्यांत आला आहे. बाजारभाव आणि व्यापार, सोने-चांदी, हुंडणावळ व तिचे नियंत्रण, मध्यवर्ती व प्रांतिक सरकारांची अंदाजपत्रके, मध्यवर्ती व प्रांतिक सरकारांची कर्जे, सरकारी रोखे व औद्योगिक शेअर्स ह्यांचे बाजार व किंमती, बँकांची परिस्थिति, चलनाचा प्रसार, इत्यादि अनेक बाबींची माहिती रिपोर्टांत तपशीलवार तक्त्यांच्या सहाय्याने देण्यांत आलेली आहे. हिंदुस्थानांतील एकूण चलन पुरवठ्यांत (रुपयांची नाणी वगळून) गेल्या वर्षी घटून आलेल्या वाढीचे पृथक्करण रिपोर्टांत आढळते, ते उद्बोधक आहे. चलनविस्तार प्रत्यक्ष कसा घटून येतो, ह्याची कल्पना त्यामुळे चांगली येऊ शकते.

देशांतील पैशाच्या एकूण पुरवठ्याचा विचार करित असताना मुख्यतः दोन बाबी महत्त्वाच्या आहेत:—

(१) व्यवहारांत सेव्हत असलेल्या चलनी नोटा (बँकांच्या तिजोऱ्यांतील नोटा वगळून) + बँकांकडील तात्काळ काढून घेता येण्याजोग्या ठेवी, आणि

(२) बँकांच्या आणि सरकारच्या रिझर्व्ह बँकेकडील रोख ठेवी.

व्यवहारांत सेव्हणाऱ्या चलनी नोटांची संख्या वाढली, म्हणजे सरकारच्या रिझर्व्ह बँकेतील ठेवीमध्ये घट होते, असे बहुधा घडून येते, कारण सरकार आपले देणे देण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेस सूचना देते तेव्हा बँकेतील त्याची ठेव त्या प्रमाणांत उतरते व रिझर्व्ह बँकेतून बाहेर पडणाऱ्या नोटा व्यवहारांत सेव्हू लागतात. त्याच-प्रमाणे, सरकारने कर्ज उभारून किंवा फर गोळा करून समाजांत प्रसृत झालेले चलन जमा केले म्हणजे ह्या नोटा रिझर्व्ह बँकेकडे जाऊन सरकारी ठेवीत भर घालतात. म्हणजे, सेव्हल्या नोटांत वाढ झाली की सरकारी ठेवीत घट होते व सरकारी ठेवीत घट झाली की सेव्हल्या नोटांत वाढ होते, असा ह्या दोन बाबींचा परस्पर संबंध आहे. अर्थात चलन-विस्तार घटवून आणणारा एकाचा परिणाम दुसऱ्यामुळे नष्ट होण्याची ही प्रवृत्ति मर्यादित स्वरूपांत खरी असली तरी, त्याने एकूण चलनपुरवठ्यास आळा न बसता तो एकसारखा वाढत जाऊ शकतो, हे विसरता कामा नये.

हिंदुस्थानांतील पैशाच्या पुरवठ्याच्या वाढीचे मान उतरत चाललेले आहे, असे उपरिनिर्दिष्ट रिपोर्ट म्हणतो. म्हणजे, चलन-विस्तार जरी चालू आहे, तरी विस्ताराचा वेग थोडा कमी झाला आहे. विस्तार पूर्वीपेक्षा हळूहळू होत आहे, असा त्याचा अर्थ आहे. प्रसृत चलनी नोटांत दरमहा वाढ होत गेली आणि बँकांकडील तात्काळ काढून घेता येण्याजोग्या ठेवी दरमहा वाढल्या, हे दशविणारे शतमानाचे आकडे साळी दिले आहेत.

त्याचप्रमाणे, एकूण पैशाचा पुरवठा कसा वाढत गेला, त्यांत कोणत्या प्रमाणांत भर पडली आणि चलनविस्ताराची गति वाढत जाऊन पुनः कशी थोडी उतरली आहे हे लक्षांत घेण्यास त्यामुळे सहाय होईल.

चलनी नोटा आणि बँकांकडील ठेवी

चलनी नोटांत दरमहा वाढ	बँकांकडील ठेवीत दरमहा वाढ
सप्टेंबर अखेर	%
१९४१	२.०
१९४२	७.०
१९४३	४.५
१९४४	२.०
१९४५ (मार्च)	२.६

एकूण पैशाच्या पुरवठ्यांत वाढ

चलनी नोटा व बँकांकडील ठेवी ह्यांबरोबर रिझर्व्ह बँकेकडील ठेवी व शेड्यूल्ड बँकाजवळील चलनी नोटा ह्यांचाहि विचार केल्याखेरीज एकूण पैशाच्या पुरवठ्याचा आकडा सरा कळणार नाही. एकूण पैशाचा पुरवठा (रुपयांचे नाणे वगळून) कसा वाढत गेला व त्याचा वेग कसा कमी झाला आहे, हे साळील आकडे सांगतील:—

एकूण पैशाचा पुरवठा

दरमहा वाढीचे मान	सप्टेंबर अखेर (कोटि रु.)	शतमानाने एकूण वाढ (१९३९=१००)
१९३९	३४६	
१९४०	४३६	१२६
१९४१	५४२	१५७
१९४२	८९७	२५९
१९४३	१,३३२	३८५
१९४४	१,८३९	५३२
१९४५ (मार्च)	२,०५०	५९२

युद्धकाळांतील चलनविस्ताराचे मुख्य घटक कोणते व चलन-विस्ताराची वाढ कशी होत गेली, हे वर सांगितले. तथापि, ह्या चलनविस्तारास प्रमुख कारणे कोणती घडली, हे येथे नमूद करणे विषयास धरूनच होईल.

(१) ब्रिटिश सरकार व दोस्त राष्ट्रे ह्यांस हिंदुस्थानाने येथे माल पुरविला व त्यांचे करिता वहातुक वगैरे अनेक कामे केली, त्याची भरपाई तूर्त अंशातच झालेली आहे. काही रकम त्या खाती जमा झाली असली तरी हिशेबांत येणे रकम पुष्कळच मोठी निघत असून ब्रिटिश पौंडाचे स्वरूपांत ते ग्रेट ब्रिटनमध्ये अडकून पडलेले आहे. हिंदुस्थानांतील चलनविस्ताराचे हे सर्वात मोठे कारण आहे.

(२) चालू सर्व भागविण्याइतके सरकारास उत्पन्न झाले नाही, म्हणजेहि चलनविस्तारास प्रोत्साहन मिळते.

(३) भांडवली स्वरूपाचा मोठ्या प्रमाणावरील लष्करी सर्व ही बावहि चलनविस्तारास कारणीभूत आहे.

हिंदुस्थान सरकारने देशांतच कर्जे उभारली, म्हणजे त्यामुळे जनतेजवळील चलन सरकारकडे सेव्हले जाऊन त्या प्रमाणांत चलनविस्तारास आळा बसतो. सरकारने जमा केलेले पैसे रिझर्व्ह बँकेत जमा होतात आणि त्यामुळे बँकेकडील सरकारी ठेव तात्पुरती वाढते. व्यवहारांतील एकूण चलनी नोटा किती वाढल्या आहेत (त्यांत रुपये व दुय्यम नाणी हीहि मोजली पाहिजेत)

आणि बँकांतील ठेवति किती भर पडली आहे, ह्यांचे आकड्यां-
वरून पैशाच्या पुरवठ्यात झालेली वाढ मोजतां येते. आतां युद्ध
संपलें असल्याकारणानें, चलनविस्तारास केवळ आळा घालूनच
नव्हे, तर चलन संकोचन करून आर्थिक व्यवहारांच्या वेतापुरतेंच
चलन खेळतें ठेवण्याचा अवघड प्रश्न सरकारास सोडवावा लागेल.
व्यवहारांत नोटा रिझर्व्ह बँक प्रत्यक्ष प्रसृत करित असली, तरी
आर्थिक घोरण आसण्याचें व तें पार पाडण्याचें काम हिंडुस्थान
सरकारचें आहे. रिझर्व्ह बँक फार तर सहा देईल, परंतु घोरणाची
जबाबदारी रिझर्व्ह बँकेवर नाही.

सोन्याची किंमत

सोन्याचें जागतिक उत्पादन घटल्याकारणानें व वहातुकीच्या
अडचणीमुळें त्याचा पुरवठा अपुरा पडून कित्येक देशांतील सो-
न्याच्या बाजारांत सड्डेबाजांचें चांगलेंच फावळें. हिंडुस्थानांतहि
तशीच परिस्थिति निर्माण झाली. लोकांजवळ पैसा पडून
राहिला, तो सोन्यांत गुंतविला जाऊ लागला. काळ्या बाजारांतील
व्यवहारांस लागणारा पैसा सोन्याचे स्वरूपांत साठवून ठेवण्यास
लोकांनीं प्रारंभ केला. फर चुकविण्यास किंवा प्राप्ती वढवण्यासहि
सोन्याचा चांगला उपयोग होऊ लागला. इकडे पुरवठा तर कमी
पडलां, त्याचा फायदा सड्डेवाल्यांनीं घेण्यास प्रारंभ केला. रिझर्व्ह
बँकेनें सोन्याची विक्री सतत चालू ठेविली आणि युद्धाची परि-
स्थितीहि अधिकाधिक आशादायक होऊ लागली ह्यामुळें सो-
न्याच्या किंमतीचे वाढीस आळा बसला. सोन्याच्या किंमतीमधील
चढउताराचे १९३८-३९ सालापासून १९४४-४५ पर्यंतचे
आकडे खाली दिले आहेत:—

किंमतीचे तुलनात्मक आकडे

वर्ष	कमाल रु. आ. पै	किमान रु. आ. पै	सरासरी रु. आ. पै
१९३८-३९	३७-१०-६	३४-१२-३	३५-१०-३
१९३९-४०	४३-८-०	३६-९-०	३९-१३-११
१९४०-४१	४८-८-०	४०-२-६	४२-६-०
१९४१-४२	५७-१२-०	४१-९-६	४४-७-११
१९४२-४३	७२-०-०	४४-१२-०	५७-१०-१०
१९४३-४४	९६-४-०	६५-४-०	७६-११-६
१९४४-४५	७६-१२-०	६१-२-०	७१-७-४

१९४४-४५ पुरता विचार केला तर २४ एप्रिल १९४४
रोजी सोन्याची किंमत सर्वांत ज्यास्त म्हणजे ७६ रु. १२ आ.
झाली, असें आढळतें. सर्वांत किमान किंमत (६१ रु. २ आ.)
२६ ऑक्टोबर रोजी झाली.

१९२६-२७ सालीं सोन्याची कमाल किंमत २१ रु. ११
आ. ६ पै होती, ती हळु हळु वाढत १९३१-३२ सालीं ३१ रु.
२ आ. झाली. १९३८-३९ सालीं कमाल किंमत ३७ रु. १०
आ. ६ पै. त्यानंतरचे बाजारभाव वर दिले आहेत.

बनावट चलनी नोटा

१९४४-४५ मध्ये एकूण १२,६७५ बनावट नोटा रिझर्व्ह
बँकेकडे आल्या, त्यापैकी ४,८२० नोटा एक रुपयावाल्या,
२,५९९ नोटा दोन रुपयावाल्या, ३५२ नोटा पांच रुपयावाल्या,
४,८९४ नोटा दहा रुपयावाल्या, १ नोटा पचास रुपयावाली व ९
नोटा १०० रुपयावाल्या होत्या. १० रुपयावाल्या नोटा बनावट
करण्याची प्रवृत्ति वाढत्या प्रमाणावर आहे व १ रुपयावाल्या नोटा
बनावट करण्याची प्रवृत्ति उतरत आहे.

सुरत येथे कॉमर्स कॉलेज

सुरत येथील सार्वजनिक एज्युकेशन सोसायटी जून, १९४६
पासून एक व्यापारी कॉलेज काढणार आहे.

हिंडुस्थानाची आयात वाढली

वर्ष	आयात (किंमत रु.)	(निर्गत किंमत रु.)
१९४३-४४	११७,९७,००,०००	१९९,०३,००,०००
१९४४-४५	२००,९७,००,०००	२११,०५,००,०००

वाढ ... ८३,००,००,००० १२,०२,००,०००

अमेरिका, इराण व ग्रेट ब्रिटन ह्या देशांकडून होणारी निर्गत
वरीच वाढली. कच्च्या मालाचाच आयातीत मुख्यतः भरणा होता.

मुंबई प्रांतांतील अन्न-परिस्थिति

मुंबई प्रांतांतील अन्नपरिस्थिति समाधानकारक आहे, असें
आपलें मत हिंडुस्थान सरकारचे अन्नमंत्रि, सर ज्वालाप्रसाद
श्रीवास्तव, ह्यांनी व्यक्त केले.

अत्यंत गुणकारी—

कामगार ब्राह्मी तेल

माधव गो.कुल हेअर ऑईल वापरा.

म. गो. कुलकर्णी

किराणा-भुसार मालाचे व्यापारी,
फडतरे चौक, सदाशिव पेठ, पुणे २.

दी भारत इंडस्ट्रियल बँक लि.,

—: पुणे शहर :—

शाखा:—पुणे लष्कर, बारामती, लोणावळा, बेलापूर
रोड, खोपोली, ओझर (जि. नासिक)

एकूण खेळतें भांडवल रु. ३२ लाखांचेवर

बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्स

श्री. के. व्ही. केळकर, M. A., LL. B. (अभ्यस)	श्री. बी. बी. वाळवेकर, M. L. A. (उपाध्यक्ष)
श्री. वि. वि. वतंक	श्री. डी. डी. देशपांडे, B. E. (Ele. & Mech.)
शेट गोवर्धनदास विहलदास	श्री. के. बी. साळवेकर
श्री. इन्दुमतीबाई फडके, B. A. (Hons.)	श्री. बा. पी. केळकर
शेट बाढीलाल साकळवंद	श्री. बा. पी. भाजेकर, B. A., B. Com., LL. B.
श्री. एम्. एन. परांजपे, B. Sc.	श्री. के. पी. जोशी

शेअर विक्री चालू आहे.

(गतवर्षी * वळे करमाफ डिभिडंड दिले आहे.)

* मुंबई, नगर, नासिक, बेंगलोर, असांकिरी, बेळगांव,
घारवाड, हुबळी, कोचीन, कालिकत वगैरे गांवांवर डिभिडंड
ड्राफ्ट्स दिले जातात.

—सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात.—

रा. वा. साळवेकर, B. A., LL. B. } मॅनेजिंग
नि. ना. क्षीरसागर } डायरेक्टर्स

स्फुट विचार

महायुद्ध संपलें, शांतता युगाचा प्रारंभ

पॅसिफिक महासागरांत अमेरिकेचें वैमानिक आणि आरमारी सामर्थ्य अलीकडे इतकें वाढलें होतें कीं त्याच्यापुढें जपानला क्रमाक्रमानें मागे पाय घ्यावा लागून त्याची लढाऊ शक्ती क्षीण होऊन गेली होती. प्रत्यक्ष जपानी बेटावर अमेरिकन विमानांचे झोरदार हल्ले चालू होऊन त्यांच्यापुढें शत्रूचा टिकाव लागेनासा झाला. त्याचें बहुतेक आरमार नष्ट करण्यांत आउं आणि त्यांचा विमानाचा पुरवठा संपुष्टांत आला. अशा स्थितींत जपानच्या पराभवाची चिन्हें स्पष्ट दिसू लागल्यानें त्यानें विनशर्त शरण येण्याचा शहाणपणा दाखवावा नाहीतर सर्वनाशास तयार व्हावें असा संदेश पॉट्सडॅमहून मित्रराष्ट्रांनीं पाठवला. नवीन संहारक बाँबच्या सामर्थ्याचा प्रसाद जपानला लवकरच मिळाला आणि ह्याच सुमारास रशियानें त्याचेविरुद्ध युद्ध पुकारून मँचुरियावर स्वारी केली. आतां आपली धडगत नाही असें पाहून जपाननें अखेर मित्रराष्ट्रांस शरण जाण्याचें ठरवलें. ह्या रीतीनें महायुद्धाचा शेवट होऊन जगामध्ये सर्वत्र आनंद पसरला. आतां शांततेच्या युगास प्रारंभ झाला आहे आणि त्याच्या अनुषंगानें उद्भवणारे पुनर्घटनेचे अवघड प्रश्न सोडवण्याची जबाबदारी जगांतील राष्ट्रांवर येऊन पडली आहे. युद्धाचे हानिकारक परिणाम धुवून काढून आर्थिक, सामाजिक व राजकीय पुनर्घटनेचा विधायक कार्यक्रम त्यांस हातीं घ्यावयाचा आहे. इंग्लंड, अमेरिका व रशिया हीं प्रमुख राष्ट्रे ह्या बाबतींतल्या स्वतःच्या जबाबदारीच्या जाणीवेनें कोणतें धोरण स्वीकारतात ह्याकडे हिंदुस्थानसारख्या देशांचे डोळे लागले असल्यास त्यांत आश्चर्य नाही. जपानच्या पराभवानें हिंदुस्थानच्या आर्थिक व राज्यघटनात्मक पुनर्घटनेचा मार्ग मोकळा झाला आहे आणि इंग्लंडमध्ये पुरोगामी मजूरपक्ष अधिभारारूढ झाला आहे. हिंदी जनतेच्या अपेक्षा पुऱ्या करण्याचा स्वतःचा निश्चय ब्रिटिश मंत्रिमंडळानें व्यक्त केला आहे आणि लॉर्ड बेव्हल ह्यांनीं त्यासंबंधांत अगोदरच अभिवचन दिलें आहे. नवीन शांतता युगाचा अवतार ह्या देशांत कोणत्या स्वरूपांत होतो ह्या दृश्याची वाट आतुरतेनें हिंदी जनता पहात आहे.

युद्धसमाप्तीचे पहिले परिणाम

लढाऊ हालचाली युद्धसमाप्तीमुळे बंद झाल्या तरी युद्धकाळांत अनुभवास आलेल्या अडचणी तात्काळ नाहीशा होतात असें नाही. एकतर निरनिराळ्या आघाट्यांवरिल सैनिक स्वदेशी परत आणून त्यांस स्वगृही पोंचवण्याचें सरकारचें काम कित्येक महिनेपर्यंत चालतें. दुसरे, युद्धानें उध्वस्त झालेल्या देशांतील लोकांस तेथील आर्थिक घडी नीट बसेपर्यंत अन्नवस्त्राचा पुरवठा होण्याची व्यवस्था करावी लागते. तिसरे, शत्रूपासून परत जिंकून घेतलेल्या प्रदेशांच्या संरक्षणासाठी कांहीं फौज तिकडे ठेवणे आवश्यक होतें. तसेंच, वहातुकीची साधनें भरपूर नसल्यानें व्यापारी व्यवहार त्वरेनें होऊं शकत नाहीत. त्याचप्रमाणें, लढाऊ सामुग्री तयार करण्यांत गुंतलेल्या कारखान्यांत मामुली जरूरीचा माल बनवला जाण्याची तरतूद होण्यास कांहीं काळ जावा लागतो. ही संक्रमणावस्था अर्थातच घोटाळ्याची व गैरसोयीची अशी सामान्य जनतेस वाटल्यावांचून राहात नाही. पण ह्याच बदलणाऱ्या स्थितीत दुसऱ्याहिं कित्येक गोष्टी घडत असतात. रणांगणावर आवश्यक असलेल्या युद्धसामुग्रीचें उत्पादन तात्काळ बंद होतें आणि त्यांत गुंतलेल्या माणसांवर तात्पुरत्या

बेकारीचा प्रसंग येतो. लष्करी उपयोगाचीं इमारतीसारसीं कामे थांबतात आणि त्यांवर अवलंबून असलेले अनेक लोक निरव्युत्पन्नी बनतात. कारखानदार व इतर धंदेवाले लोक ह्यांचें लक्ष शांततेच्या काळांतील उत्पादनाकडे व व्यवहारांकडे वळतें. नफेबाजी आणि साठेबाजी ह्यांस वाव उरत नाही आणि बाजारांत मालाचा अधिक पुरवठा होऊं लागून महागाईस आळा बसतो. युद्धसंबंधी बंद किंवा मर्यादित झाल्यानें नवीन चलनाची आवश्यकता भासत नाही आणि त्याचीहि स्वस्तार्थीस मदत होते. पुरवठ्यांत वाढ आणि प्रार्थित व मागणीत घट ह्यांचाहि अशाच प्रकारचा परिणाम होतो. युद्धसमाप्तीच्या घोषणेबरोबर बाजारभावांत झालेल्या चलबिचलेचें रहस्य समजण्यास ह्या सर्व गुंतागुंतीच्या बाबी लक्षांत घेणे आवश्यक आहे.

डॉलर्सच्या टंचाईवर डॉलर्समधील कर्जाचा उपाय

हिंदुस्थानांत स्थापन व्हावयाच्या नवीन कारखान्यांस आवश्यक असलेली यंत्रे, इंग्लंड व अमेरिका ह्या देशांतच विकत घ्यावी लागणार आहेत. जे सौदे इंग्लंडमध्ये सोडस्कर रीतीनें पडू शकणार नाहीत ते अमेरिकेंत केले पाहिजेत. पण ह्या अमेरिकेंतील यंत्रांच्या खरेदीचे मार्गांत तिच्यासाठी लागणाऱ्या डॉलर्सच्या दुर्मिळतेची मोठी अडचण आहे. हिंदुस्थानचे कोट्यवधि रुपये लंडनमध्ये स्टर्लिंगच्या स्वरूपांत पडून आहेत, पण त्यांच्या मोबदल्यांत अमेरिकेवर हुंड्या देण्याची ब्रिटिश सरकारची तयारी नाही. मग अमेरिकन यंत्रे त्यांची किंमत विक्रेत्यांच्या पदरांत टाकून हिंदी कारखानदारांनीं कशी खरेदी करावयाची हा प्रश्न उद्भवतो. इंग्लंडनें जरूर ते डॉलर्स मोकळे करावे अशी टोचणी आमच्या कारखानदारांनीं लावली आहे, तिचा परिणाम न झाल्यास यंत्रांच्या किंमतीइतकें तात्पुरतें कर्ज अमेरिकेंत काढण्यांत यावें असा उपाय सुचवण्यांत आला आहे आणि तो योजण्यासारखा आहे अशी शिफारस सर चिंतामणराव देशमुख ह्यांनीं नुकतीच केली आहे. हिंद-अमेरिकन व्यापाराच्या व्यवहारांत अमेरिकेनें ह्या देशाचें यावयाचें देणें निघतें, ती तफावत ह्या तात्पुरत्या कर्जास तारण राहून तीमधून कर्जाची फेड होऊं शकेल. हे डॉलर्स वापरण्याची मुभा हिंदुस्थानास मिळाली पाहिजे. रिझर्व्ह बँकेच्या गव्हर्नरांनीं वरील कर्जास पाठिंबा दिला आहे त्यावरून ही व्यवस्था व्यवहार्य आहे असें मानण्यास हरकत नाही.

पुण्यांत उच्च सहकारी शिक्षण संस्था चालू झाली

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटच्या विद्यमानें उच्च दर्जाचें सहकारी शिक्षण देण्याचा वर्ग पुण्यामध्ये चालू करण्याच्या कल्पनेनें आतां मूर्तस्वरूप धारण केलें आहे. ऑगस्ट २० तारखेपासून हा वर्ग बृहन्महाराष्ट्र कॉलेज ऑफ कॉमर्सच्या इमारतीत सुरू झाला असून, त्यांत चाळीसचें वर विद्यार्थी दाखल झाले आहेत. गेल्या सोमवारी ह्या वर्गाचें उद्घाटन औपचारिक रीतीनें प्रो. काळे ह्यांनीं केलें. शिक्षणाचा कार्यक्रम रीतसर येत्या शुक्रवारपासून चालू होईल. वर्गास अनुभवी अध्यापकांचें व सहकारी तज्ञांचें सहकार्य लाभलें आहे. प्रो. काळे ह्यांनीं आपल्या प्रास्ताविक भाषणांत वर्गात दिल्या जाणाऱ्या शिक्षणाचें महत्त्व व उपयुक्तता ह्यांचें विवेचन केलें आणि त्याचा फायदा होतकरू तरुणांनीं अवश्य घ्यावा असें सुचविलें. हिंदुस्थानच्या आर्थिक अभिवृद्धीच्या दृष्टीनें असले व्यावहारिक शिक्षण किती आवश्यक आहे हेहि त्यांनीं समजावून सांगितलें आणि बृहन्महाराष्ट्र कॉलेजनें दिलेल्या सहाय्याबद्दल प्राध्यापक कर्तव्य ह्यांचे आभार मानले.

युद्ध-कालांत सुरू झालेले उद्योगधंदे

संरक्षणाची तात्पुरती व कायमची व्यवस्था

“आतांपर्यंत युद्धकालांत सुरू झालेल्या थोड्या उद्योगधंद्यांना युद्धोत्तरकालांत जरूर ते संरक्षण देण्याचें आश्वासन हिंदुस्थान सरकारने दिलें आहे. हे धंदे महत्त्वाचे आहेत. पण साहाजिकच ते थोडे आहेत. याखेरीज दुसरेही अनेक धंदे युद्धकालांत ठिकठिकाणी अस्तित्वांत आलेले असून त्यांनी अढचणीच्या वेळीं देशाची गरज मागविण्यास मदत केली आहे. त्यांपैकी काहीं व्यवस्थित व चांगल्या पायावर उभारलेले असूनही त्यांना भदतीचें आश्वासन मिळालेलें नाहीं अशी वस्तुस्थिति आहे. कायम टॅरिफ बोर्डांमार्फत चौकशी होऊन संरक्षण देण्याची व्यवस्था अमलांत येण्यापूर्वी वर निर्दिष्ट केलेल्या उद्योगधंद्यांना सत्वर मदत मिळून ते नष्टप्राय न व्हावे एतदर्थ आपण काहींतरी तात्पुरती व्यवस्था करित असल्याचें सरकारने जाहीर केलें होतें; पण त्या बाबतीत निश्चितपणें अद्याप काहीं करणें आलेलें दिसत नाहीं. अशा धंद्यांबाबत पांच वर्षेपर्यंत आयात मालावरील जकात वाढवून सरकारला तजवीज करणें शक्य आहे. त्यानंतर पुढें टॅरिफ बोर्डांचे शिफारशीनुसार काय ते करतां येईल. कायमचें टॅरिफ बोर्ड लवकर नेमल्यास व त्याला केलेल्या सूचनेप्रमाणें निरनिराळ्या धंद्यांची चवकशी करून संरक्षणाची शिफारस करणेचे अधिकाराबरोबर, वाटल्यास स्वतः होऊन एकाद्या धंद्याबद्दल चवकशी करणेची सवड ठेवल्यास त्यायोगें देशाचें व्यवस्थित व सत्वर औद्योगीकरण करणेचे सरकारी धोरणास सहाय्य होऊन, त्यामुळें प्रस्तुतचे औद्योगिक युगांत देशाचे उद्योगीकरणासाठीं महत्त्वाचे व मूलभूत गणले गेलेले लोखंड, पोटाद, रासायनिक धंदे, यंत्रोत्पादनासाठीं लागणारीं हत्यारें वगैरेसारखे नवे धंदे उभारणें वा जुने असलेल्यांची वाढ करणें हे शक्य होणार आहे.”—श्री. महादेव लक्ष्मण दहाणूकर (महाराष्ट्र चेंबरचे अध्यक्ष) ह्यांचें चेंबरच्या तिसऱ्या त्रैमासिक सभेंत ता. १५ ऑगस्ट रोजी भाषण.

चित्रपटाच्या धंद्यावर नियंत्रणमुक्तीचा परिणाम

युद्ध परिस्थितीत कच्चा फिल्मचा पुरवठा मर्यादित असल्याने चित्रपट निर्मितीवर सरकारने परवान्याचें नियंत्रण घातलें होतें. त्याचेसंबंधांत बऱ्याच तक्रारी ऐकूं येत असत. आतां युद्ध संपल्यामुळें सरकारी नियंत्रण काढून घेण्यांत आलें आहे. पण ह्या नियंत्रणमुक्ततेने चित्रपटाच्या धंद्याचे मार्गांत नवीन अढचणी उत्पन्न केल्या असल्याचें रायबहादुर चुनीलाल ह्यांनीं मुक्तत्याच काढलेल्या उद्गारावरून दिसतें. फिल्मचा बाजार मोकळा झाला असल्याने त्या धंद्यांत पडण्याचा नवीन लोकांस मोह होईल आणि त्यांची स्पर्धा चांगल्या चित्रपटांच्या निर्मितीस बाधक होईल असें त्यांचें म्हणणें आहे. हिंदुस्थानांत स्टूडिओंची संख्या मर्यादित आहे आणि तिच्यावर ताण पडून सबंद धंद्यांत गोंधळ माजेल. एका वर्षीत १६५ पेक्षा अधिक चित्रपट ह्या देशांत होऊं शकत नाहींत आणि सिनेमागृहेंहि अपुर्ण आहेत. परिस्थिति लक्षांत घेऊन भावढलवालेहि आपला हात आसडून धरतील. ह्या सर्व गोष्टी ध्यानांत घेऊन धंदेवाल्यांनीं आपलें धोरण आसावें अशी सावधगिरीची सूचना रायबहादुर चुनीलाल ह्यांनीं दिली आहे. सरकारी नियंत्रण गेलें पण स्वयंस्फूर्त संघटन आवश्यक झालें.

महाराष्ट्रांत लेखी गॅरंटी देणारे

पहिले व फक्त १ च

गोल्ड मेडॅलिस्ट व मराठी बळणाचे स्पेशॅलिस्ट

पेन्टर बेडेकर, ए. जी.,

बुधवार चौक, पुणे २ (सिटी)

बाहेरगावचीं कामें रेल्वे, मोटार अगर पोस्टानें पाठवूं.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत भांडवल	...	...	...	₹. ३,००,००,०००
सपलेलें भांडवल	...	...	...	₹. २,९६,७९,९००
घडू झालेलें भांडवल	...	...	...	₹. १,२८,३५,५५०
रिसर्व्ह फंड	...	...	...	₹. १,७८,८५,५५०

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा: जुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळबादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (मद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (माणिक चौक शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अमृतसर, अंधेरी (मुंबई शेजारी), वड्रे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्लाइव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बहा बझार), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, जुनागढ, कराची, कोहमतूर, मद्रास, नागपूर (किंग्जवे), नागपूर (इतवारी बझार), पालनपूर, पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत, वेरावल, मुज (कच्छ).

लंडन एजन्ट्स: वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.

न्यूयॉर्क एजन्ट्स:—दि चेस नॅशनल बँक ऑफ दि सिटी ऑफ न्यूयॉर्क.

डायरेक्टर्स: सर चुनीलाल श्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, जी. बी. ई., के. सी. आय. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स:

दररोजच्या ₹. ३०० ते ₹. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दरानें व्याज दिलें जातें. ₹. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेने दिलें जातें. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ ₹. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिलें जात नाहीं. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजानें स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

बिल्ट व सेटलमेंट्सप्रमाणें बँक एक्सचेंज्यूटर व ट्रस्टी म्हणून काम करते, सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचे काम केलें जातें. नियम अर्ज करून मागवावेत.

एजंट:—एच. ए. करीमभाई

वर्ग पुस्तकें बंद
टाटा स्टील २५-८-४५
ते २२-९-४५
बीजे डाईंग ३१-८-४५ ते १४-९-४५
कोहिनूर १-९-४५ ते १७-९-४५

मुंबई शेअर बाजार
(वि. म. लिमये आणि मं. मुंबई यांजकडून)

व्याज-वजा (xd)
हंदूर माळवा रु. ३५- २७-८-४५
कोहिनूर रु. ९ सं. दि. १९-९-४५
डाईंग २७-९-४५
सेंट्रल बँक २७-८-४५

१९४४ मधील चढउतार	दिलेल्या व्याज + संश्लिप्त S अंतिम	व्याज केव्हा मिळते	कंपनीचे नांव	मूल्य रु.	सोमवार दि. १३/८/४५	मंगळवार १४/८/४५	बुधवार १५/८/४५	गुरुवार-शुक्रवार १६/८/४५ - १७-८-४५	सोमवार २०/८/४५
२३१५; १९१६	१२९-८-९	ऑगस्ट	टाटा डिफेंड्स	३०	२१८७-८	२१९१-४	२१७७-८		२१६७-८
४३५; ३६९	२३-०-०	ऑगस्ट	टाटा आर्जिनरी	७५	४०५-०	४०३-८	४०३-८		४०३-८
२२०१; १६९५	२५-०-०	मार्च-सप्टें.	बॉम्बे डाईंग	२५०	१९६७-८	१९५८-१२	१९३२-८		१९३१-४
७६५; ५३३	९-०-०	मार्च-सप्टें.	कोहिनूर	१००	५९०-०	५८१-८	५८१-०		५७३-०
६५३; ४७५	२२-०-०	मे	स्वदेशी	१००	५३५-०	५३३-८	५३१-०		५२२-८
४९८; ३६१	६-०-०	नोव्हें.-एप्रिल	नागपुर	१००	३६६-०	३६६-८	३६४-०		३६४-०
३७७; २६५	१५-०-०	एप्रिल	किनले	१००	२८२-८	२८१-०	२८१-०		२७८-८
३९४; २८२	९-०-०	ऑक्टो.-एप्रिल	गोकाक	१००	२९२-०	२९१-८	२९१-०		२८३-८
३०५; २१८	१२-०-०	जाने.-जुलै	सिंथेक्स	५०	२८६-८	२९०-०	२९०-०		२८०-०
५-१०-६; ३-६	०-४-०	मार्च	अपोलो	२	३-१४-०	३-१४-०	३-१३-६		३-१५-०
२१-१४; १३-४-६	०-१५-०	मे	इंडि. यु. ऑर्गि.	१०	१२-९-६	१३-८-६	१३-१०-६		१३-१०-६
४-९; २-७	०-३-०	मे	डिफेंड्स	१	२-९-०	२-१०-६	२-११-०		२-११-६
१२७०; ६३०	३५-०-०	ऑगस्ट	हंदूर माळवा	१००	७१८-१२	७०५-०	६९२-८		६९०-०
२५४; २१६	७-०-०	जानेवारी	असो. सीमेंट	१००	२०८-०	२०८-८	२१०-०		२०९-०
२५९; २१९	९-०-०	जानेवारी	बेलापुर शुगर	५०	२१४-०	२१३-८	२१५-०		२१४-०
५७५; ३७६	७-८-०	डिसेंबर	बॉम्बे चर्मा	१२५	५३७-८	५४५-०	५७२-८		५६३-८
३८; २९-२	१-४-०	जानेवारी	शिंदिया स्टीम	१५	३६-७	३६-११	३६-७		३६-२
			३३% रोखे	१००	१०१-११	१०१-१२	१०१-१२		१०१-७

सोमवार दि. २०-८-४५ चे भाष

३% गव्हर्नमेंट लोन्स

१९४६	१०२-६
१९५१-५४	१०१-६
१९५७	१००-९
१९६३-६५	९९-१
१९६६-६८	९८-५

बँका

बरोडा	१४६-०
सेंट्रल	८५-१२-०
इंडिया	१८९-८
इंपी०	{ २१९५-०
	{ ५६२-८
रिझर्व्ह	१३८-८
युनियन	८-१२

वीज कंपन्या

आंध्र व्हॅली	१८३०-०
बॉम्बे ट्रेड	१४५-०
टाटा हायड्रो	२०२-८
टाटा पॉवर	१८७२-८

संकीर्ण

अलकॉक	४०५-०
बीजे स्टीम	६०७-८
न्यू इंडिया	७९-०
शिबराजपुर	५१-०
टाटा केमिकल	१८-१०
टाटा ऑईल	६८-१२

गुरुवार, दि. २३-८-४५ 'नारळी पौर्णिमे' निमित्त छुटी.

गावें गोंदया
गणेशोत्सवांत-
बशीस मित्रवा
स्वानावाचे गाणे म्हणून सारवला
स्वानावा संगीत कमिटीद्वारा
बशीस मित्रवा
१९४५ गुरुवार मुंबई

'खाजाव' संगीत चढाओढ

कै. लो. टिळकांच्या प्रेरणेने पुण्यांत सार्वजनिक गणेशोत्सव सुरू झाले. अशा तऱ्हेचे उत्सव सुरू करण्यांत इतर काहीं हेतू-बरोबर स्वदेशीचा प्रसार हाही एक हेतु होता. फडके प्रॉडक्ट्स (मुंबई) यांच्या साजावादी साथ-पदार्थांच्या प्रचारार्थ श्री. हरिभाऊ भंडारे यांनी बरील चढाओढ योजिली आहे. या योजनेत प्राथमिक अगर दुय्येमि शाळांतील मुलांमुलींना भाग घेतां येईल व यशस्वी उमेदवारांस रोख रु. १०० ची बक्षिसे वांटण्यांत येतील. ही बक्षिसे वांटण्यासाठी पुण्यांतील प्रतिष्ठित नागरिकांची एक कमिटीहि नेमण्यांत आली आहे. परीक्षा ता. १४ सप्टेंबर रोजी सकाळी ९ वाजतां नूतन मराठी विद्यालयांत घेतली जाईल. प्रवेशपत्रिका घेऊन जाव्यात. परीक्षकांच्या निर्णयानुसार पहिले

१०० रुपयांचे, दुसरे ५० रुपयांचे, तिसरे २५ रुपयांचे व आणखी किरकोळ कांहीं रोख बक्षिसे वांटण्यांत येतील.

विलक्षण योगायोग—

एक विलक्षण साहसी स्त्री प्रेयसी बनली हा योगायोग विलक्षण नाही कां ! पहा—

नवयुगाचा नवा सामाजिक बोलपट !

पन्ना

दिग्दर्शक-
नजम नकवी.
सुमिका-
गीता निजामी,

वा जोरदार आठवडा! श्रीकृष्ण-पुणे फोन नं. ९१२०१

रोज ६॥ व १० वाजतां.
शनि, रवि, सोम, जादा खेळ ३॥ वा.
नारळी पौर्णिमेनिमित्त ता. २३ रोजी जादा खेळ इ. ३॥ वा.

आगाऊ ति. विक्री थिएटरवर नेहेमीप्रमाणें.

—पिअरलेस प्रकाशन—

डेकन इन्स्टिट्यूट ऑफ कॉमर्स, पुणे

रौप्य महोत्सवाची तयारी

उद्योगधंदे व व्यापार करू इच्छिणाऱ्या अगर् त्यांत सहभागी होऊ पाहणाऱ्या महाराष्ट्रीय तरुणांस व्यापारी शिक्षण मिळावे या उद्देशाने प्रो. ग. कृ. भोपटकर यांनी सन १९१८ साली विजया-दशमीच्या सुमुहूर्तावर हे विद्यालय स्थापन केले. तेव्हापासून सतत धंद्या व व्यापार मंडळी सप्टेंबर १९३३ पासून त्यांनी सदर विद्यालयाचे प्रगतिप्रतिवृत्त कार्य केले. त्या साली त्यांनी स्थलान्तर करून औद्योगिक क्षेत्रांत प्रत्यक्ष पदार्पण केले व एका मोठ्या व नमुनेदार साखर कारखान्याच्या उभारणीचे कामी वाहून घेतल्याने तेव्हापासून त्यांचेच शिष्य श्रीयुत शं. ह. धुपकर, डी. कॉम., हे या विद्यालयाचे कार्य आजतागायत चालवीत आहेत. श्री. धुपकर यांच्या विद्यालयाविषयीच्या आपलेपणामुळे व अभिमानामुळे विद्यालयाच्या अंभिवृद्धीसाठी त्यांनी अविश्रांत परिश्रम केले असून सदर विद्यालयास बरेच मान्यत्व प्राप्त करून दिले आहे. संस्थेचे आणखी एक माजी विद्यार्थी प्रो. व्ही. बी. कीर्तने, बी. एससी., एलएल. बी., जी. डी. ए. आर. ए., इनकॉर्पोरेटेड अकाउंटंट (इंग्लंड), हेही सन १९४० पासून सहकारी म्हणून येऊन मिळाले. सध्या तेच विद्यालयाचे प्रिन्सिपलचे जागीरदार काम पहात आहेत.

प्रो. भोपटकर ह्यांच्या प्रयत्न पुण्यासारख्या ठिकाणी अगदीच पहिला असल्याने महाराष्ट्रातील व्यापारी शिक्षणाचे आद्य पुरस्कर्ते म्हणून जसे त्यांना व त्यांच्या विद्यालयाला ओळखण्यात येईल, तसेच त्यांना आघाडीचे अत्यंत कठिण असे बेलदारीचे (पायोनिअरिंगचे) कार्य करण्याची कष्टाळू जबाबदारी पार पाडण्यांत अत्यंत श्रम घ्यावे लागले आहेत. विद्यालयाच्या उपयुक्त कार्याची साक्ष त्यांतून गेल्या पंचवीस वर्षांत शिकून तयार झालेले व व्यापाराच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रांत नांव कमावलेले माजी विद्यार्थी देत आहेतच. येथील शिक्षणक्रम पुरा केलेले विद्यार्थी हल्लीं काय करीत आहेत याचे पृथक्करण केल्यास हे निश्चित समजून येईल की, कोणताही स्वतंत्र धंदा यशस्वी करण्याचे सामर्थ्य विद्यार्थ्यांचे अंगी येऊन त्या कामी आवश्यक तो आत्मविश्वास निर्माण होतो व त्यामुळे जबाबदारीच्या व महत्त्वाच्या जग्या पत्करण्याची पात्रताही त्यांचे अंगी येते. सबब सर्वस्वी नोकरीवर अवलंबून रहाण्याची पाळी हे शिक्षण घेतलेल्या विद्यार्थ्यांवर येत नाही. आजपर्यंत १८०० वर विद्यार्थी शिकून गेले आहेत. दर वर्षीच्या परीक्षांचे निकाल अत्यंत स्फूर्तिदायक, अभिमानास्पद व गौरवास्पद असेच आहेत आणि त्यामुळेच सतत पंचवीस वर्षे हे कार्य होऊ शकले. अनेक मित्रमंडळी व काही माजी विद्यार्थी ह्यांच्या सहकार्याने विद्यालयाच्या प्रगतीस विशेष स्थैर्य प्राप्त झालेले आहे.

विद्यालयाला पंचवीस वर्षे पूर्ण झाली आहेत व म्हणून त्याचा रौप्यमहोत्सव येत्या विजयादशमीस (ता. १६ आक्टोबर, १९४५ रोजी) साजरा करण्याचा चालकांचा मानस आहे. आजपर्यंतच्या कार्याला जास्त स्थैर्य आणण्याचे दृष्टीने स्वतःची इमारत करणे; महाराष्ट्रातील व्यापारी शिक्षण प्रयत्नाचा रौप्यमहोत्सव-स्मारक म्हणून सरकारी शाळासात्थाकडून नवीन आखण्यांत आलेला अभ्यासक्रम शिकविणारे व्यापारी हायस्कूल चालू करणे; निरनिराळ्या परीक्षांत विशिष्ट गुणांनी उचीर्ण होणाऱ्या विद्यार्थ्यांना पारितोषिके देता यावी म्हणून निधि अस्तित्वांत आणणे; अशा

तीन प्रमुख आकांक्षा रौप्यमहोत्सवप्रसंगी साध्य करतां याव्या अशी चालकांची तीव्र मनीषा आहे. ह्या प्रसंगी एक स्मृतिग्रंथही प्रसिद्ध करण्याचा त्यांचा मानस आहे.

औद्योगिक कंपन्यांचे ऑर्डिनरी भाग

बाजारभावांतील वाढ दाखविणारे इंडेक्स नंबर

बँका, कोळशाच्या खाणी, तागाच्या गिरण्या, सिमेंट, चहा, कागद, साखर, इत्यादींच्या कंपन्यांचे बाजारभाव १९४४-४५ मध्ये चढीचे राहिले. तथापि, १९४३-४४ च्या मानाने १९४४-४५ मध्ये बाजारभावांतील वाढीचे प्रमाण टिकून नव्हते. कोळशाच्या तुटवड्यामुळे कोळशाचे शेअर्स चांगलेच तेजीत होते; त्यांच्या किंमतीत ४७% वाढ झाली. ताग आणि इंजिनिअरिंग ह्यांच्या शेअर्सच्या किंमतीत अनुक्रमे २२% व १७% वाढ झाली. कापडाच्या गिरण्यांचे शेअर्स मात्र ९% पडले.

एप्रिल, १९४४ मध्ये आसामांत जपानी शिरल्यामुळे शेअर मार्केट एकदम साली आले. १४ एप्रिल १९४४ रोजी मुंबईच्या गोदीत आग लागली. त्या कारणाने बँका व विमा कंपन्या ह्यांचे शेअर्स घसरले. पुढे जुलैपर्यंत शेअरबाजार तेजीत होता. संयुक्त राष्ट्रांच्या एकजात विजयाच्या बातम्यामुळे ऑगस्ट व सप्टेंबर ह्या महिन्यांत शेअर्सचे भाव पुनः उतरले. विशेषतः मद्रास स्टॉक एक्सचेंजमध्ये ही घट फारच झाली. ऑक्टोबरपासून भाव पुनः सुधारले, परंतु जानेवारी, १९४५ नंतर ते उतरंडीस लागले. कापडाच्या गिरण्याच्या शेअर्सनी मात्र इतर शेअर्सचे अनुकरण गेल्या वर्षी कधीच केले नाही. कायम डिव्हिडंड देणाऱ्या प्रेफरन्स भागास मात्र एकजात मागणी होती. त्यांपैकी बहुतेक करमाफ असल्याकारणाने, युद्धकाळांत कर वाचविण्यासाठी व युद्धोत्तर काळांत भांडवली नुकसान ठाळण्यासाठी, त्यांत पैसे गुंतविण्याची लोकांची प्रवृत्ति प्रामुख्याने दिसून येत होती. खालील तक्त्यांत प्रमुख ऑर्डिनरी शेअर्सचे गेल्या चार वर्षांतील तुलनात्मक बाजारभाव दिले आहेत:—

ऑगस्ट १९३९ = १००

१९३९ १९४१-४२ ४२-४३ ४३-४४ ४४-४५
सप्टेंबर

बँका	८६.६	११०.८	११७.५	१५५.५	१६२.६
कापड गिरण्या	१२१.४	१७७.२	२१३.५	२६९.५	२४५.७
कोळसा	१२०.९	१२५.३	१३३.८	१९०.४	२८०.८
तागाच्या					
गिरण्या	१३०.७	१२९.८	१३१.९	१७०.०	२०६.६
माझनिंग व तेल	१३१.२	१०४.६	१०६.८	१५५.२	१६३.४
सिमेंट, जुना	१०३.७	१२५.७	१५८.१	२००.०	२१०.५
इंजिनिअरिंग,					
मेटल	१२६.९	१४४.५	१४९.७	१९६.६	२३०.५
चहा	१०१.१	१३६.३	१५९.१	२२६.४	२४१.७
कागद	१३८.९	२५१.४	२९१.१	३९८.३	४१०.९
साखर	१२९.२	१५३.३	१८०.३	२६५.४	२९९.७
इतर	१२२.४	१५६.१	१६७.८	१९९.६	२४२.६
एकत्र इंडेक्स					
आकडा	१२२.४	१४५.२	१५९.३	२१०.१	२३९.१

हे पत्र पुणे, पेट मांडुडा घ. नं. ९९५१९ आर्याभूषण लोपस्थान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व ए. श्रीपाद रामन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाविवास,' मांडुडा, घ. नं. ९२५१९, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.